

SOCIALNI PEDAGOG IN REJNIŠTVO

THE SOCIAL PEDAGOGUE AND FOSTER CARE

243

Ešli Cvetko

*študentka socialne pedagogike, Podvelka 12a, 2363 Podvelka
esli.cvetko@gmail.com*

in Anja Ferlin, Tamara Lah, Lea Mikša, Špela Pucelj

POVZETEK

V prispevku predstavljamo področje rejništva v Republiki Sloveniji. V članku smo definirale rejništvo in opisale njegov razvoj skozi zgodovino. Predstavljeni so najpogostejši razlogi za oddajo otroka v rejniško družino. Raziskave, ki so bile izvedene na tem področju, nakažejo, da je na prvem mestu med razlogi za odhod otroka odvisnost od alkohola in druge odvisnosti bioloških staršev. Pomembno vlogo pri namestitvi in nadaljnem spremljanju ima Center za socialno delo, ki je o nepravilnostih znotraj biološke družine obveščen s strani različnih virov (šola, policija, zdravstveni dom, sosede, sorodniki). Prispevek nam predstavi dileme CSD-jev glede odločitve namestitve in iskanje primerne rejniške družine za otroka. Prikaže nam kriterije pri izboru primernih kandidatov za izvajanje rejniške dejavnosti in vrste rejništva. Otrok, ki pristane v rejništvu, se tako znajde v razpetosti med dvema družinama. V tem kontekstu pride do izraza tudi vloga CSD-ja, ki prek individualnih projektnih skupin skrbi za stike otroka z biološko družino.

V članku je predstavljen tudi projekt z otroki iz rejniških družin, ki smo ga avtorice izvedle v letu 2011. Glavni namen projekta je bil pripraviti počitnice za otroke iz rejniških družin, kjer bi se otroci med seboj spoznali in izmenjali izkušnje. Ker profil socialnega pedagoga na področju rejništva še ni uveljavljen, smo želele, da se kot socialne

pedagoginje seznanimo z rejništvom in poiščemo možnosti, kjer bi lahko uporabile svoje socialnopedagoške kompetence ter s tem prispevale h kakovostnejšemu rejništvu.

KLJUČNE BESEDE: *rejništvo, socialni pedagog, CSD, otroci in mladostniki, rejniške družine.*

ABSTRACT

The present essay deals with the issue of foster care in the Republic of Slovenia, presenting a definition of foster care and its historical development. It also cites the most frequent reasons for the placement of a child in foster care. Research conducted in this field shows that the primary cause for a child's placement in foster care is alcohol addiction or other forms of addiction on the part of the biological parents. The Social Work Centre, which receives information of an unsuitable family environment from various sources (the school, the police, healthcare services, neighbours, family members), plays an important role in the placement of a child in foster care and in monitoring the child's subsequent progress. In light of this, the essay presents the dilemmas faced by SWCs with regard to decisions for placement and determining the suitable caregiver, and lists the criteria for choosing viable candidates for foster parenting, as well as various forms of foster care. A child placed in foster care finds him/herself divided between two families. In this respect, the SWC adopts the role of mediator responsible for the child's contact with the biological family under the auspices of a group of experts assigned to an individual child.

The essay also presents a project for foster children carried out by the authors in 2011. The aim of the project was to organize a holiday event for foster children, where they could meet, socialize and trade experiences. Because the social pedagogue has no prominent profile in the field of foster care, the authors, as social pedagogues, wanted to familiarize themselves with the subject and find ways to implement their competence in social pedagogy to contribute to a greater quality of foster care.

KEY WORDS: *foster care, social pedagogue, SWC, children and juveniles, foster families.*

UVOD

V študijskem letu 2010/2011 smo študentke 3. letnika pri predmetu Osnove socialne pedagogike izvedle projekt z naslovom Rejniške družine. Laično, predvsem iz izkušenj, smo temo že poznale, manjkalo pa nam je strokovno poznavanje tematike. Ker rejništvo primarno sodi v sfero socialnega dela, je to pri nas spodbudilo še toliko več zanimanja. Želele smo se spoznati z nečim novim, svežim, drugačnim, o čemer se na fakulteti še nismo veliko pogovarjali.

Temo želimo predstaviti celostno in vanjo vpeti socialnega pedagoga. Zanimajo nas dileme, ki so med teorijo in prakso.

V članku bomo najprej predstavile rejništvo, pot otroka iz njegove biološke (matične) družine do prihoda v rejniško družino, počitnice, ki smo jih pripravile za otroke iz rejniških družin, ter vlogo socialnega pedagoga v tem diskurzu. Skozi celoten članek bomo pripovedovale Anžetovo zgodbo, s katero želimo teoretični del približati bralcu in ga konkretizirati. Ime je izmišljeno.

KAJ JE REJNIŠTVO?

Poznamo več definicij rejništva. Po Zakonu o izvajanju rejniške dejavnosti (ZIRD, 2002, 1. odstavek, 3. člen) je „rejništvo posebna oblika varstva otrok, nameščenih v rejniško družino na podlagi zakona, ki ureja družinska razmerja ali drugega zakona, in je namenjeno otrokom, ki začasno ne morejo prebivati v biološki družini. Sistem rejništva predstavlja odgovornost države, da otroku, ki iz različnih razlogov začasno ne more živeti pri svojih starših, najde družino, v kateri bo pridobil pozitivno družinsko izkušnjo“. Temeljne psihološke pravice otroka je namreč najlažje zagotoviti v družini, v skupini, ki je otroku hkrati varna in razvidna. Na področju socialnega dela lahko najdemo še definicije, ki rejništvo opredeljujejo kot kratkotrajno namestitev (Keržan, 2008), kot delo v projektni skupini (Čačinovič Vogrinčič, 2008), kot dober ukrep pomoči, ki otroku omogoči uspešno in učinkovito samorealizacijo ter razvoj njegovih možnosti skladno z osnovnimi sposobnostmi (Tomec, 2005). V najširšem smislu pa je rejništvo „socialno varstvena storitev Republike Slovenije“ (Berglez, 2008, str. 15).

„Namen rejništva je, da otrokom pri osebah, ki niso njihovi starši, omogoča zdravo rast, izobraževanje, skladen osebni razvoj in usposobitev za samostojno življenje in delo.“ (ZIRD, 2002, 146. člen). Rejništvo torej stremi

k temu, da otroku nudi čim boljše pogoje za njegov razvoj, ki jih v biološki družini ni bil deležen.

ZGODOVINA REJNIŠTVA V SLOVENIJI

S problemom zapuščenih otrok so se začeli ukvarjati šele v 18. stoletju. Najprej so poznali le sirotišnice, pa še te so bile v zelo slabem stanju. Le redki otroci pa so zahajali v varstvo k tujim družinam (Grilanc Kitek, 2001). Rejništvo je bilo razumljeno kot privatna zadeva, stvar solidarnosti znotraj sorodstvenih vezi posameznih družin (Tomec, 2004). Smrtnost otrok je bila v tistem času visoka. Prvič se rejništvo omenja v Laibache Zeitung leta 1906, ki poroča o nameščanju otrok v druge družine (Keržan, 2008). Po prvi svetovni vojni, leta 1922, so v Ljubljani ustanovili društvo Otroški in materinski dom kraljice Marije, ki je zbiralo sredstva za zapuščene otroke in za Otroški in materinski dom (Grilanc Kitek, 2001). 26. novembra 1926 je odšel prvi otrok v rejo v Lukovico in ta dan štejemo za začetek organiziranega rejništva na Slovenskem. V tem letu je zabeleženih še več družin, ki so imele v svoji oskrbi otroke brez staršev. Skrb rejnic je bila, da so dajale otrokom zdravo prehrano, obleko in dostojno ležišče. Otroke so morale voditi v posvetovalnico, rejnice same pa so bile pod nadzorom otroškega doma. Zanje so organizirali tudi štirinajstdnevne tečaje (prav tam). Zanimivo je tudi to, da so takrat za rejništvo iskali čim bolj izobražene ženske. Menjavanje rejnic je veljalo za škodljivo (prav tam).

Največji razmah je rejništvo doživelo med prvo in drugo svetovno vojno. Namenjeno je bilo predvsem razbremenitvi prenapoljenih otroških domov. Ugotovili so, da otroci bolje napredujejo in se razvijajo, če živijo v rejniških domovih kot pa v ustanovah zaprtega tipa. Razloge so pripisovali bolj naravnemu okolju (Grilanc Kitek, 2001). Po drugi svetovni vojni je takratna Socialistična republika Slovenija razvila rejniško dejavnost kot posebno obliko zaščite in varstva otrok, nad katerim bdi država. Takrat so v preostalih jugoslovanskih republikah gradili sirotišnice in institucije za oskrbo otrok, Slovenija pa je izjemno subtilno in načrtno spodbujala družine, ki so prevzele skrb za ranljive otroke (Kuzmanovič Korva, 2008). Hkrati pa Tomečeva (2004) navaja, da zaradi mnenja o socialni pravičnosti družbe po drugi svetovni vojni država ni več skrbela za rejništvo tako kot prej. Zdravstveni delavci (pediatri in babice) so bili odločno proti takemu pogledu na rejništvo, vendar so bili v svojem trudu za obstoj rejništva neuspešni. Nastopilo je dolgo obdobje

t. i. „črne reje“, kjer so starši kar sami oddajali otroke na kmetije, običajno brez plačila in le za delo (prav tam). Od tu tudi slab prizvok rejništva, ki ga lahko zasledimo še danes.

Republika Slovenija je prvič uredila rejništvo v Zakonu o rejništvu LR Slovenije (iz leta 1960). Svet za socialno varstvo Ljudske republike Slovenije je leto pozneje s posebno okrožnico izdal strokovno navodilo za izvajanje zakona o rejništvu. Leta 1976 so sprejeli Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, s katerim se je uredil status rejnika. Zakon so dopolnili oz. spremenili še leta 1989 in leta 2001, zadnje spremembe pa so v zakonu iz leta 2004 (ZZZDR, 2004). Po letih razvoja rejniške dejavnosti se je država odločila in leta 2002 sprejela Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti. V pripravi pa je tudi novi družinski zakonik, ki obstoječi zakon spreminja v 155. in 156. členu.

V aprilu 2011 je bilo v Sloveniji v rejništvu 1139 otrok, ki so bili nameščeni v 672 družin (MDDSZ, 2011).

RAZLOGI ZA ODHOD IZ BIOLOŠKE DRUŽINE

ANŽE, 15 LET

„Odkar pomnim, sem živel z mamo in njenimi partnerji, ki jih je pogosto menjavala. Oče je bil v zaporu. Mama je pogosto zabredla v težave s partnerji, zato sva, ko sem bil star 9 let, pristala v varni hiši. Ker se mama nikakor ni mogla sprijazniti s tamkajšnjimi pravili, so naju odslovili. Mama je imela tudi velike težave z odvisnostjo od alkohola ...“ (Ferlin, 2011, str. 1).

Potrebo po tem, da se nekega otroka namesti v drugo (rejniško) družino, najprej vidijo posamezniki v okolju otroka in strokovne službe, ne pa toliko otrok sam, ki je vpet v svojo družino in relativno prilagojen celo na njeno nefunkcionalnost (Crnkovič, 2008). „Center za socialno delo (v nadaljevanju CSD) odda v rejništvo otroka, ki nima svoje družine, otroka, ki iz različnih vzrokov ne more živeti pri starših, ali otroka, katerega telesni in duševni razvoj je ogrožen v okolju, v katerem živi. Ne glede na to pa lahko CSD odda v rejništvo tudi otroka, ki potrebuje usposabljanje v skladu s posebnimi predpisi (otroci z motnjami v telesnem in duševnem razvoju).“ (ZZZDR, 2004, 157. člen.)

V raziskavi Zakšekove (2006) z naslovom Kvaliteta življenja odraslih oseb z osebno izkušnjo rejništva je sodelovalo 54 odraslih oseb, ki so del

svoje mladosti preživele v rejniški družini. Kot nadgradnjo te naloge je skupaj z Brolihovo želela osvetliti še uspešnost rejništva z vidika rejniške družine. Leta 2008 sta tako anketirali 45 rejnic, ki so se udeleževale srečanja skupine za samopomoč, ki je delovala v okviru CSD Domžale (Cerar Brolih, 2008).

Tabela 1: Razlogi za namestitve v rejništvo (Cerar Brolih, 2008, str. 5)

Razlogi za namestitvev	REJNICE		REJENCI	
	F odgovorov	% odgovorov	F odgovorov	% odgovorov
Slabe materialne okoliščine v družini	22	16,4	13	14,9
Nerešeno stanovanjsko vprašanje	7	5,2	5	5,7
Kronična bolezen staršev, skrbnikov, sorodnikov	14	10,4	10	11,5
Alkoholizem/druge odvi- snosti staršev, skrbnikov	36	26,9	20	23,0
Vzgojna nemoč staršev, sorodnikov	12	9,0	14	16,1
Zanemarjanje otrok (čustveno, vzgojno)	24	17,9	5	5,7
Smrt staršev, sorodnikov	3	2,2	8	9,2
Prestajanje zaporne kazni staršev ali skrbnikov	1	0,7	0	0,0
Daljša odostnost staršev, skrbnikov	2	1,5	1	1,1
Zloraba, nasilje nad otroki	8	6,0	3	3,4
Razlog mi ni poznan	5	3,7	5	5,7
Drugo	0	0,0	2	2,3
Ni odgovora	0	0,0	1	1,1
skupaj odgovorov	134	100,0	87	100,0

Pri raziskavi sta glede razlogov za namestitvev v rejništvo prišli do zgoraj navedenih rezultatov. Primerjali sta rezultate prejšnje in nove raziskave. Rezultati obeh raziskav so bili primerljivi. Oboji, rejenci in rejnice, so na prvo mesto kot razlog za odhod v rejniško družino navedli alkoholizem in druge odvisnosti staršev, skrbnikov. Rejnice so na drugo mesto postavile

čustveno in vzgojno zanemarjanje, na tretje mesto pa slabe materialne okoliščine. Bivši rejenci so na drugo mesto postavili vzgojno nemoč, kar je pri rejnicah pristalo na petem mestu, na tretje mesto pa slabe materialne okoliščine. Rejenci čustvenega in vzgojnega zanemarjanja niso postavili v ospredje. Avtorici dobljene rezultate interpretirata tako, da nekdanji rejenci pri sebi težje prepoznajo čustveno in vzgojno zanemarjanje, ki so ga bili v otroštvu deležni, in zato ta razlog prepoznajo kot vzgojno nemoč staršev. V veliko primerih pa nekdanji rejenci ne vedo pravih razlogov za namestitev, saj jih je bila skoraj polovica nameščena že pred tretjim letom starosti. V obeh primerih, tako pri rejnicah kot pri nekdanjih rejencih, so bile v ospredju slabe materialne okoliščine kot razlog za namestitev v rejništvo. Avtorici poudarjata, da namestitev v rejništvo izključno zaradi slabih materialnih okoliščin skoraj ni, saj je v večini primerov to le eden izmed pomembnih dejavnikov, ki so posledica preostalih okoliščin (alkoholizem, bolezni, brezposelnost, socialna izoliranost družine).

OBVESTILO CSD-JA

„Ker sva se iz varne hiše preselila v drug kraj, je mama pozabila, da me mora pošiljati v šolo in tako vzbudila pozornost pri centru za socialno delo, saj so ga iz šole obvestili, da izostajam od pouka. Navezali so stik z nama in naju povabili na sestanek na center. Opazili so mamino stisko in nama predlagali rejništvo. Mama je po krajšem premisleku predlog sprejela. Vedela je, da ni zmožna poskrbeti zame, kot bi morala. Čeprav ji je bilo težko, se je tako odločila, ker je vedela, da bo tako boljše zame.“ (Ferlin, 2011, str. 1.)

O težavah v družini je CSD lahko obveščen s strani policije, šole, zdravstvenega doma, sosedov ali bližnjih sorodnikov. Ko CSD stopi v stik z družino, ima na voljo dve možnosti. Otroka lahko odvzame s privoljenjem staršev, če pa se starši s tem ne strinjajo, ga CSD odvzame na podlagi 158. člena ZZZDR (2004), ki določa: 1) Center za socialno delo odda otroka v rejništvo s privoljenjem staršev oziroma roditelja, pri katerem otrok živi. 2) Privoljenje staršev ni potrebno, če je bil otrok staršem odvzet.

Z novim družinskim zakonikom se na tem področju uvajajo spremembe, saj bo otrok lahko odvzet le z ukrepom sodišča.

V posameznih primerih se strokovnjaki ukvarjajo z dilemo, ali otroka namestiti v rejniško družino ali raje v zavod, pa ne zato, ker bi primanjkovalo

rejniških družin, ampak zato, ker imajo nekateri otroci specifične potrebe, ki jih ne more zadovoljiti niti matična niti rejniška družina. Pri obravnavi posameznih primerov se strokovnjaki soočajo s problemom, kaj je otroku v večjo korist in kdaj otroka izločiti iz njegovega okolja (Crnkovič, 2008). CSD je torej ključna institucija, ki začne uvajati spremembe v otrokovo življenje. V tej začetni fazi ima veliko odgovornost, da sprejme najbolj primerno odločitev za otroka in družino.

IZVAJANJE REJNIŠKE DEJAVNOSTI IN NAMEŠČANJE

„Center za socialno delo je poiskal primerno rejniško družino. Seveda so iskali tako, ki bi me bila pripravljena vzeti, saj sem bil kar precej navihana in nagajiv. Ko so našli primerno družino, smo se vsi skupaj odpravili k njim na obisk. Povedali so, da mi ni treba ostati, da gre le za obisk in da se bova midva z mamo odločila, če bom ostal tam ali ne. Zato sem zraven vzel tudi prtljago. Ko smo se pripeljali na dvorišče velike zelene hiše, nas je pred vrati že pričakovala prijetna gospa. Pozdravila nas je, meni se je še posebej lepo nasmejala in me nežno pobožala po glavi. Vstopili smo v hišo, kjer nas je pričakoval še nasmejan možakar in dekle, ki je bilo nekaj let starejše od mene. Usedli smo se za mizo, dobili smo sok in piškote. Nisem poslušal njihovega pogovora. Z očmi sem poškilil po prostoru in naenkrat zini: ‚Mami, tu bom ostal.‘ Naenkrat so vsi utihnili. Mama me je prijela za ramo in rekla: ‚Pa saj smo tu komaj pet minut.‘ Povedal sem ji, da sem se že odločil. Skupaj smo si ogledali še celotno hišo, nato pa so se socialne delavke in mama odpravile domov. Ostal sem sam s tujci. Kaj kmalu je bil led prebit. Najprej sem dobil plišastega slončka za srečo od dekleta, ki me je pričakalo kar doma, pozneje pa so iz šole prišla še tri dekleta in zabava se je pričela.“ (Ferlin, 2011, str. 2.)

Komisija za izbor kandidatov za izvajanje rejniške dejavnosti je sestavljena iz devetih članov; od tega so trije člani socialni delavci s področja rejništva, trije so rejniki oziroma rejnice, ostali pa so osebe, ki so strokovno usposobljene za delo z otroki (npr. psiholog, specialni pedagog, šolski svetovalni delavec ...) (Mali, 2007a). Po zakonu o izvajanju rejniške dejavnosti (2002, 5. člen) je „rejnik lahko oseba, ki ima stalno prebivališče v Republiki Sloveniji, ki ima vsaj poklicno ali strokovno izobrazbo in je polnoleten. Zakon dopušča izjeme, če je to v rejenčevo korist. Rejnik ne more biti oseba, ki ji je odvzeta roditeljska pravica, ki živi skupaj z osebo, ki ji je odvzeta roditeljska pravica, ali oseba,

ki ji je odvzeta poslovna sposobnost.“ Poleg formalnih pogojev, ki jih mora izpolnjevati prošnja za rejništvo, so v komisiji pozorni tudi na naslednje dejavnike (Mali, 2007a):

- zdravstveno stanje kandidata,
- podobo življenjskega prostora in organizacije kandidatove družine,
- partnerske odnose v družini,
- vlogo staršev,
- osebnostne lastnosti članov družine (osebnostne in socialne spretnosti),
- komunikacijo v družini,
- odnos do drugačnosti,
- vzgojni stil v družini,
- socialno mrežo,
- delovanje v prostem času,
- njihove vrednote,
- sposobnost reševanja konfliktov,
- njihove meje,
- ravnanje s čustvi,
- njihove travme in tabu teme,
- sposobnost družine vpogleda vase,
- sposobnost samoanalize in ocene načina lastnega funkcioniranja,
- sposobnost prenašanja vstopa ‚javnosti‘ v njihovo družino,
- moč za izvajanje rejništva,
- pripravljenost za sodelovanje in učenje ter
- elemente tveganja v tej družini za rejništvo.

K odločitvi pripomorejo tudi motivi kandidatov, ki želijo rejniško dejavnost. Komisija preveri, ali bodo kandidati skrbeli za otroka iz druge družine zaradi ljubezni in sočutja do otrok, ali mu bodo ponudili nego, varnost in spoštovanje. Pomembno je tudi to, kako bodo kandidati razširili svojo lastno družino, ali so pripravljeni živeti intenzivnejše družinsko življenje in lastnim otrokom omogočiti družbo drugih otrok, s katerimi skupaj odraščajo (Mali, 2007a).

Ko komisija potrdi željo po izvajanju rejniške dejavnosti in ko v družino pride otrok, rejnike čaka vrsta dolžnosti. ZIRD (2002, 25. člen) določa, da mora rejnik:

- „pripraviti sebe in družino na prihod rejenca,
- truditi se za čim hitrejšo prilagoditev rejenca v rejnikovem domu in za ustrezno ravnanje vseh članov rejnikove družine z rejencem,
- nuditi pomoč rejencu ob prilagajanju na novo okolje,

- rejenca pravilno negovati, vzgajati in mu nuditi primerno nastanitev, prehrano, obleko in obutev ter šolske in osebne potrebščine,
- nuditi rejencu primerne igrače, osnovne športne pripomočke in druge pripomočke manjše vrednosti za različne aktivnosti,
- skrbeti za krepitev in ohranjanje zdravja rejenca ter mu, če je to potrebno, preskrbeti ustrezno zdravstveno oskrbo prek izbranega osebnega zdravnika,
- skrbeti za rejenčev pravilen odnos do učenja in dela in za privzgojitev delovnih navad,
- skrbeti za vključitev rejenca v poklicno usposabljanje ali ustrezno zaposlitev,
- skrbeti za izoblikovanje lastne identitete rejenca,
- pripraviti rejenca na odhod iz rejniške družine.“

Rejnik je dolžan omogočati in spodbujati stike med rejncem in biološkimi starši, razen v primeru, ko so „staršem stiki omejeni ali prepovedani na podlagi odločbe pristojnega organa“ (ZIRD, 2002, 26. člen). Rejnik mora sodelovati v individualni projektni skupini, ki jo imenuje CSD, in se najmanj enkrat na pet let udeleževati obveznih usposabljanj (ZIRD, 2002, 27. in 28. člen). V obvezna usposabljanja se je dolžan vključiti tudi sorodnik otroka, če izvaja rejništvo. Obvezno usposabljanje traja 20–25 ur, pri čemer gre za predavanja, delavnice in skupinske pogovore o lastnih izkušnjah. Izvaja pa se tudi izpopolnjevalno izobraževanje v času rejniške dejavnosti (Nagode, 2010). Program usposabljanja oblikuje Skupnost centrov za socialno delo v sodelovanju s Fakulteto za socialno delo Univerze v Ljubljani. Po mnenju Munca (2008) bi se morala država pri izobraževanju rejnikov še bolj angažirati, saj se morajo starši znajti v okoliščinah z ranjenimi in občutljivimi otroki.

Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje (2011) na svoji spletni strani predstavlja poklic rejnika. Rejniki pri svojem delu uporabljajo znanja s področja medsebojnih odnosov, odnosov v družini ter znanje o razvoju otrok in mladostnikov. Seznanjeni morajo biti z osnovami psihologije, osnovnimi metodami socialnega dela in dela z ljudmi s posebnimi potrebami. Spoznati se morajo na gospodinjska opravila, laično nego in socialno oskrbo. Biti morajo komunikativni, saj morajo stopati v stik z lokalno skupnostjo, šolsko in zdravstveno mrežo.

Malijeva (2008) meni, da družba do rejniške družine postavlja vrsto zahtev in nalog, ki postavljajo pred rejnike veliko zahtevnih in pomembnih vlog. Tako se rejnik znajde v vlogi menedžerja, saj mora biti zmožen tako vodenja kot sodelovanja v timskem delu. Rejnik se znajde tudi v vlogi učitelja (pomoč pri šolskem delu), v vlogi prijatelja, tolažnika, skrbnika in zagovornika. S

strokovnimi sodelavci v individualni projektni skupini in drugih strokovnih skupinah prevzema vlogo sodelavca. Nenehno se mora izobraževati in pridobivati novo znanje, zato je v vlogi učenca. Ne nazadnje pa mora biti tudi pobudnik pozitivnih sprememb, novih načinov delovanja, ki so v korist otroku in njegovi družini.

OBLIKE REJNIŠKE DEJAVNOSTI

Poznamo več vrst izvajanja rejniške dejavnosti: dnevno rejništvo, specializirano rejništvo, vikend rejništvo, poklicno rejništvo in rejništvo pri sorodnikih. V nadaljevanju bomo na kratko predstavile vsako izmed njih.

Dnevno rejništvo je kombinirano preživljanje časa pri biološki in rejniški družini. Namen te oblike rejništva je v tem, da rejniška družina priskoči na pomoč matični družini v tistih segmentih, kjer je šibka in ni zmožna ustrezno poskrbeti za otrokove potrebe (Mali, 2007b).

V devetdesetih letih je potekal razvojni projekt ljubljanskih in kranjskega centra za socialno delo o specializiranih rejniških družinah. V okviru tega projekta so definirali specializirano rejništvo kot rejništvo za otroke od 8. do 15. leta z različnimi težavami: razvojnimi, emocionalnimi in ogroženostjo v družini (Poljšak in Imperl, 1990). Za njih so skrbeli posebej usposobljeni rejniki.

Vikend rejništvo je oblika rejniške dejavnosti za otroke in mlade, ki teden preživljajo v različnih institucijah, čez vikend pa se nimajo kam vračati. Za njih v tistem času poskrbi rejniška družina.

Rejništvo lahko izvajajo tudi sorodniki otrok. Med sorodnike po zakonu o izvajanju rejniške dejavnosti spadajo „stara mati, stari oče, stric, teta, brat ali sestra“ (ZIRD, 2002, 7. člen, 2. odst.). Za to možnost se CSD odloči, kadar ugotovi, da je to v otrokovo korist. V aprilu 2011 (MDDSZ, 2011) je bilo v Republiki Sloveniji pri sorodnikih nameščenih 310 otrok, kar je dobra četrtina vseh otrok v rejništvu.

Ena od pogostih oblik izvajanja rejniške dejavnosti je tudi poklicno rejništvo. ZIRD (2002, 18. člen) določa, da se „rejnik lahko odloči, ali bo rejniško dejavnost opravljal kot edini poklic ali pa bo to izvajal poleg svojega poklica in sklenjenega delovnega razmerja. Ne glede na ta status, so dolžnosti rejnika v razmerju do rejenca enake.“ Rejnik, ki izvaja rejniško dejavnost poklicno, mora imeti nameščene vsaj tri otroke, normativ pa se lahko zniža, če je v družini nameščen hudo bolan otrok, otrok z motnjami v telesnem ali duševnem razvoju, zlorabljen, trpinčen ali otrok s težavami v socialni

integraciji (ZIRD, 2002, 24. člen). V tabeli 2 so prikazani neto zneski, ki sestavljajo mesečno izplačilo rejnicam.

Tabela 2: Višina rejnine (MDDSZ, 2011)

Rejnina	Višina v evrih
Sredstva za materialne stroške od 1. 7. 2011	272,74
Denarni prejemek v znesku otroškega dodatka	114,85
Oskrbnina skupaj	387,59
Plačilo dela rejniku	123,51
rejnina skupaj	511,10
za enega otroka	511,10
za tri otroke*	1526,07

* Po normativu za izvajanje poklicnega rejništva.

RAZPETOST MED BIOLOŠKO IN REJNIŠKO DRUŽINO

„Z mamo sem ohranil stike. Slišala sva se po telefonu, dvakrat na mesec pa sva se videla. Na centru smo imeli tudi sestanke, kjer smo se dogovarjali o nadaljnjih stikih in o ciljih, ki bi jih morala doseči mama, da bi se lahko vrnil k njej. Ker se mama ni držala dogovorjenega, so se postopoma stiki zmanjševali. Rodila je sestrico, ki je po devetih mesecih prišla živeti k nam v rejniško družino, nato pa je rodila še bratca, ki je po desetih mesecih prav tako pristal pri nas. Sedaj potekajo stiki enkrat na mesec, ko mama prihaja v rejniško družino. Sam sem večinoma odsoten, ker si ne želim videti mame, saj me je močno prizadela, ker se ni potrudila za nas, da bi se popravila in ozdravila svoje odvisnosti.“ (Ferlin, 2011, str. 2.)

Rejniška družina ne prevzema nadomestne vloge, ampak je komplementarna biološki družini. Spoštovala naj bi otrokov izvor, njegovo preteklost, njegov odnos do biološke družine in mu dala možnost, da spregovori o njej (Prosen Boštjančič, 2007), saj preteklih izkušenj ni mogoče izbrisati. Te izkušnje pa pomembno vplivajo na vedenje v novih okoliščinah. To kaže na pomembnost vezi starši-otrok. Tudi če je šlo za slab in nefunkcionalen odnos med otrokom in staršem, se otrok tega odnosa preprosto ne more znebiti s fizično ločitvijo (Križnik Novšak, 2008).

254 Položaj, v katerem se znajde rejnec, je kompleksen. Za ustrezno podporo otroku je pomembno, da skušamo vzpostaviti medsebojno podporo obeh

družin. Le tako je otrok razbremenjen in ima možnost izkoristiti nove izkušnje (Križnik Novšak, 2008). Pomembno je zavedanje, da otrok ves čas potuje med dvema družinama. Potrebuje prostor za razmislek in prevajanja resničnosti ene družine v drugo. Ta prostor moramo varovati s pogovori, v katerih nam otrok lahko pove, kdo je, kaj misli, kaj si želi, kaj čuti in kako se vidi v odnosu z obema družinama (Keržan, 2008).

Christine Swientek (1997) je zapisala, da si otroci, ki so v rejništvu, večkrat postavljajo vprašanja, kot so: zakaj so me oddali v rejništvo, zakaj so me ti ljudje sprejeli in kam dejansko spadam. Otrok se sprašuje o svoji biološki, socialnokulturni in psihosocialni pripadnosti.

Pomembno je tudi, da otrok razume, zakaj je odšel v rejništvo; s tem ko otroku pomagamo, da sprejme nujnost namestitve, ustvarjamo temeljni pogoj za to, da bo otrok imel možnost ugodno izkoristiti svojo rejniško izkušnjo. Če se to ne zgodi, otrok novi položaj zanika, njegova energija pa ostaja usmerjena v preteklost. To pa je položaj, ki ne daje ustreznega prostora in pogojev za otrokov razvoj in napredek v rejništvu (Križnik Novšak, 2008).

Raziskave (Zakšek, 2006) so pokazale, da so se otroci v rejniški družini počutili premalo slišane. Želeli so si več zaupnih pogovorov s socialnim delavcem, težko jim je bilo izreči najmanjšo kritiko, največkrat zaradi strahu, da bodo zaradi tega izgubili še naklonjenost rejnikov. Pogrešali so nasvete socialnih delavcev in njihove spodbudne besede. Vida Berglez (2008, str. 25) piše, da „o družini in njenem načinu in stilu vzgoje naj ne bi odločali drugi ljudje. V rejništvu pa o otroku vsak po svoje odločajo: starši – zakoniti zastopniki, skrbniki, rejniki, centri, Ministrstvo, zakon, IPS, itd.“ Pomembno je, da vse pomembne osebe in institucije, ki sodelujejo z otrokom, delujejo med seboj usklajeno ter se zavedajo otrokove morebitne stiske zaradi razpetosti med družinama.

VLOGA CENTRA ZA SOCIALNO DELO

„Moja socialna delavka me obišče skoraj vsak drugi mesec, o meni se zanima tudi na šoli, če pa ji želim kaj sporočiti ali pa me kaj zanima, pa ji lahko pošljem elektronsko pošto.“ (Ferlin, 2011, str. 2.)

Naloge CSD-jev pri izvajanju rejniške dejavnosti so razdeljene na tri področja: na naloge, ki se nanašajo na izbor kandidatov za izvajanje rejniške dejavnosti, na naloge pri samem izvajanju rejništva in druge naloge, ki izhajajo iz izvajanja

rejniške dejavnosti. Rejnik in pristojni CSD skleneta rejniško pogodbo, s katero se pisno določijo pravice in dolžnosti obeh pogodbenih strank. V nekaterih primerih se rejniška pogodba lahko podaljša tudi po polnoletnosti otroka (MDDSZ, 2011).

CSD naj bi si prizadeval, da se odpravijo vzroki za ukrep rejništva (Berglez, 2008). Zanimiv je paradoks, ki ga še dodaja Vida Berglez, da so ukrepa rejništva deležni otroci staršev, ki ne znajo ali nočejo ustrezno skrbeti za otroke. Staršev teh otrok pa ne doleti noben ukrep.

Ko je otrok oddan v rejništvo, je CSD dolžan po 35. členu ZIRD ustanoviti individualno projektno skupino (IPS), po 36. členu ZIRD pa pripraviti individualni načrt, ki mora biti prilagojen starosti oz. stopnji razvoja otroka, otrokovim potrebam in zastavljen tako, da zagotavlja celostno obravnavo in spremljanje otroka. Vsaka nova namestitvev otroka v rejniško družino pomeni za strokovnega delavca vzpostavitev novega delovnega odnosa, ki „soustvarja edinstven delovni projekt pomoči matični družini in otroku, ki živi v rejniški družini“ (Prosen Boštjančič, 2007, str. 20).

IPS sestavljajo: rejniška socialna delavka, matična socialna delavka, rejniška družina, matična družina, rejenec in drugi udeleženi po potrebi. Naloga te skupine je, da „omogoči sodelovanje in zavaruje korist vseh udeležениh“ (Bole Finžgar, 2008, str. 132). Odprta je za vse, ki jih potrebujemo v izvirnem delovnem projektu, tudi za učitelje, svetovalne delavce šole, za terapevte zdravnike, ki delajo s starši in otrokom (Bole Finžgar, 2008).

„Vsi udeleženci potrebujejo za sodelovanje dobro izkušnjo in varen prostor, kar omogoča socialno delo, ki dela iz perspektive moči. Da vemo, kaj delamo in v katero smer gremo, za vsakega otroka skupno na individualni projektne skupini izdelamo individualni načrt, ki ga kasneje dopolnjujemo, dograjujemo, spreminjamo.“ (Prosen Boštjančič, 2007, str. 20.)

Bole Finžgarjeva (2008) o individualni projektne skupini govori kot o prostoru za pogovore za vse udeležence, kjer moramo biti pozorni na odprt in varen prostor za otrokove besede. Socialna delavka se z vsemi udeleženi v problemu ukvarja z iskanjem rešitev, ki bi bile sprejemljive za vse in bi spremenila udeležence v problemu v udeležence v rešitvi. Po načelu vsestranske koristnosti vzpostavlja projekt za rešitve tako, da upošteva interese vseh udeleženi v problemu – to pomeni, da dogovorjena rešitev prinese vsem uresničljivo korist. Njena vloga je definirana tako, da se postavlja med vse udeležence v projektne skupini.

IPS se obvezno sestane ob namestitvi otroka, do tretjega meseca enkrat na mesec in nato vsake tri mesece. Po tretjem mesecu se lahko sestaja v ožji

sestavi, s tem da se v polni sestavi sestane najmanj enkrat letno, pri čemer morajo njeni člani podrobneje pogledati rezultate dela (Bole Finžgar, 2008).

Pomembno je, da v IPS sodelujejo vsi. Izjema so zlorabe in nasilje v družini, ko otroka odvezamejo brez sodelovanja staršev. Vendar se, če starši uvidijo svoje vedenje in se otroku znajo opravičiti za to, kar so mu storili, ter so se vključili v ustrezno zdravljenje, pozneje lahko priključijo v IPS (Bole Finžgar, 2008).

CSD pa je poleg nalog izbora kandidatov za rejništvo, njihovega usposabljanja, nameščanja otrok v rejništvo, vodenja IPS in preostalega dela zadolžen tudi za nadzorovanje rejništva. Nadzorovanje je problematično vsaj iz dveh razlogov. Prvi je, da je funkcija nadzora v zakonih zelo šibko opredeljena. 38. člen ZIRD (2002) določa, da center „poleg dejavnosti v okviru individualne projektne skupine spremlja otroka rejenca z obiski na domu, pogovori na centru, obiski v šoli in sodelovanjem z drugimi institucijami“, kar se bolj nanaša na spremljanje rejenca kot na dejavnost rejnika. V 43. členu pa isti zakon dodaja: „Če center rejnika ugotovi, da rejnik izvaja rejništvo v nasprotju s koristmi rejenca, mora ministrstvu podati pisni predlog za odvzem dovoljenja z ustrezno obrazložitvijo.“ Podobno ohlapen je tudi ZZZDR (2004), ki v svojem 167. členu narekuje: „(1) Center za socialno delo spremlja razvoj otrok v rejništvu in nadzoruje vzgojo in izobraževanje rejencev ter izpolnjevanje drugih obveznosti iz rejniške pogodbe. (2) Center za socialno delo po potrebi ukrepa, da se v vseh primerih in na najboljši način uresničuje namen rejništva.“ Drugi razlog, zaradi katerega je treba nadzor problematizirati, pa je, da je vloga socialnega delavca v delu z rejniško družino nasprotujoča. Socialni delavec naj bi bil hkrati svetovalec, zaupnik rejnika in njegov nadzornik.

„Centri za socialno delo so dolžni na območju, za katerega so krajevno pristojni, za vse rejnike najmanj enkrat letno organizirati krajše usposabljanje, vzpodbujati in organizirati skupinsko delo z udeleženi v rejništvu in nuditi podporo s skupnostnimi oblikami dela.“ (ZIRD, 2002, 42. člen.) Poleg tega in srečan IPŠ pa na mnogo CSD-jih potekajo tudi mesečna srečanja rejnic, ki so namenjena izmenjavi izkušenj, reševanju aktualnih problemov, izobraževanju in druženju rejnic. Srečanja niso zakonsko določena, so pa prevladujoča praksa na CSD-jih.

Za rejniške družine iz vse Slovenije so organizirani tudi družabni dogodki. Leta 2011 je na Razkrižju potekalo že peto srečanje rejniških družin, ki ga organizira Rejniško društvo Slovenije, priprave pa prevzamejo kar rejniške družine same. Že sedemkrat pa so se rejniške družine srečale v Žalcu, kjer srečanje organizira tamkajšnji župan s preostalimi slovenskimi občinami. **257**

Potekalo je tudi nekaj projektov, namenjenih rejniškim družinam, ki pa so se osredotočali predvsem na počitnice na morju. Na nekaterih CSD-jih potekajo občasne aktivnosti za otroke iz rejniških družin, npr. obdarovanje in različne delavnice. Na področju rejništva deluje več društev, med njimi že prej omenjeno Rejniško društvo Slovenije, ustanovljeno leta 2006, in Združenje moč za zaščito otrok, ki ne morejo živeti pri starših.

„Letos mineva pet let, odkar sem pristal v rejništvu. Marsikdo bi na mojo izjavo pripomnil: ubogi otrok. Ampak take reakcije niso potrebne. Rejništvo ni zapor, rejništvo ni nič negativnega. Rejništvo mi je dalo možnost, da obrnem en velik list v svojem življenju in začnem pisati popolnoma novo zgodbo. Zgodbo o družinski ljubezni, povezanosti in novih možnostih, ki se mi odpirajo. Rejništvo mi je dalo novi, pravi dom, ki ga prej nisem imel. Rejništvo mi je dalo tudi štiri starejše sestre in mi hkrati omogočilo, da živim s svojo mlajšo biološko sestrico in bratcem. Torej če povzamem: rejništvo mi je rešilo življenje in ga obogatilo z osebami, ki mi pomenijo največ v življenju.“ (Ferlin, 2011, str. 3.)

Otroci iz rejniških družin so specifična populacija, s katero pa se socialna pedagogika projektno še ni ukvarjala. Prav tako smo ocenile, da je za otroke v rejništvu (pre)malo posebnih dejavnosti. Zato smo v sodelovanju in predvsem ob finančni podpori Rejniškega društva Slovenije organizirale projekt Počitnice za otroke iz rejniških družin.

PREDSTAVITEV PROJEKTA

V začetku projekta smo se poskušale spoznati s populacijo in področjem rejništva prek CSD-jev. Vsaka izmed nas je novembra 2010 obiskala center v svojem kraju in opravila pogovor s socialno delavko, ki je pristojna za področje rejništva. Pozanimale smo se o otrocih iz rejniških družin, ki bi bili zainteresirani za počitnice ali bi po predlogu socialne delavke potrebovali tovrstno druženje. Zanimalo nas je stanje na področju rejništva na teh območjih Slovenije, dejavnosti, ki se že izvajajo, in problemi, povezani z rejniškimi družinami.

V mesecu februarju smo izvedle štiridnevne počitnice za otroke iz rejniških družin. Naš namen je bil, da bi se prek počitnic spoznale s populacijo in področjem rejniških družin, pridobile izkušnje načrtovanja in izvedbe projektne dela ter da bi se preizkusile v timskem delu. Namen počitnic za udeležence pa je bilo njihovo druženje, izmenjava izkušenj ter pogovor o aktualnih temah

mladostništva. Počitnic se je udeležilo 14 otrok in mladostnikov, starih od 12 do 15 let, iz CSD Ptuj, Ljutomer in Domžale.

Vse dejavnosti smo poskušale uokoljiti v temo filma Ledena doba 2. Manny, mamut, glavni lik v filmu, živi sam, brez družine, in išče sebi podobne. Najde Ellie, edino samico mamuta na svetu, ki pa ne ve, da je to, saj misli, da je opusum. Ker hočejo pobegniti pred poplavo, se skupaj s še drugimi prebivalci doline, dobrimi prijatelji, podajo na drug konec doline. Na poti kljub svoji različnosti postanejo prava družina. Film se nam je zdel dobra iztočnica, saj prikazuje iskanje družinskih korenin, pripadnosti ter prijateljstvo.

Eden od ciljev počitnic je bil, da bi skupaj z otroki prek iger, delavnic in skupnega življenja med počitnicami ustvarili varno in zaupljivo ozračje, v katerem bi bili udeleženci pripravljeni izmenjati osebne izkušnje. Udeleženci se ob prihodu med seboj niso poznali, zato smo začele sproščeno ozračje ustvarjati že takoj na vlaku na poti proti Pohorju z različnimi spoznavnimi igrami. Posledica tega je bila, da je bilo ozračje zelo sproščeno, veliko je bilo pogovorov in smeha. Opazile smo, da so si udeleženci zelo hitro začeli izmenjevati osebne izkušnje bivanja v rejniški družini.

Teme delavnic smo pripravile glede na informacije, ki smo jih dobile ob prijavi: vsak udeleženec je moral izmed 25 ponujenih tem obkrožiti pet tistih, ki so ga najbolj zanimale. Tako smo dobile seznam petih najpogostejše izbranih tem, na podlagi katerih smo nato sestavile delavnice. Te teme so bile: droge in zasvojenost, čustva, identiteta, mediji in življenjepis. Vsako delavnico smo prilagodile mladostništvu in izkušnji rejništva, poleg tega pa smo poskušale uravnotežiti zahtevnejše in sprostitvene vsebine. Varno ozračje smo poskušale doseči tudi z natančno določenimi pravili. Polovico (pet pravil) smo določile same, preostalih pet pa so z metodo snežne kepe določili sami. Ker so del pravil določili sami, so se jih zato bolj vestno držali, ob kršitvi pa so se med seboj opominjali tudi brez našega vmešavanja.

Prek delavnic smo hotele udeležence opolnomočiti tako, da jim ponudimo prostor za debato in oblikovanje novih mnenj, da pridobijo nova znanja in veščine ter da se lahko razrešijo (po potrebi) njihove dileme. V pogovor smo poskušale vključiti vse udeležence, da bi lahko prek tega osvojili veščini poslušanja drugih in podajanja svojega mnenja. Tako smo vsako delavnico poskušale narediti interaktivno, izkustveno pa tudi uporabno za njihovo starost.

Pri delavnici Droge in zasvojenost je bil naš namen realno predstaviti naslovno tematiko ter ugotoviti odnos mladostnikov do prepovedanih in

dovoljenih drog. Udeleženci so nas pozitivno presenetili, saj so zelo odkrito govorili o tem, katere droge so že poskusili, kakšne so njihove izkušnje z njimi iz domačega okolja. Z delavnico Čustva smo hotele pri udeležencih širše ozavestiti pojem čustev. V izsekih filma Ledena doba 2 so prepoznavali, katera čustva doživljajo glavni liki, v manjših skupinah so se pogovarjali, kako sami izražamo svoja čustva. Pri naslednji delavnici so poskušali ugotoviti, kaj je identiteta, kaj jo sestavlja in oblikuje ter kako se spreminja. Delavnica je bila za njih zelo težka, ker so bili pojmi za njih novi in precej abstraktni, vendar so se v delo dobro vživeli. Pogovarjali smo se tudi o medijih: katere poznajo, katere najpogosteje uporabljajo, kje so prednosti in pomanjkljivosti.

Pri zadnji delavnici so morali napisati svoj življenjepis: kaj pomembnega in zanimivega so doživeli, videli, izkusili, kaj in kdo je pomembno vplival na njihov razvoj in identiteto. Življenjepise so si pozneje zamenjali (bili so anonimni). Drug drugemu so napisali pismo, v katerem so sporočili, kot kakšno osebo ga/jo vidijo, ali imajo podobno izkušnjo, kaj ji/mu želijo za naprej. Z zanimanjem so prebrali povratne informacije soudeležencev, nekateri pa so želeli tudi komentar voditeljic. Zaupanje se je med njimi tako še bolj poglobilo.

Opazile smo, da je udeležence od dela odvrčalo vse, kar je spominjalo na šolo: sedenje za mizo, pisanje, risanje, tudi sam pogovor. Ne glede na to, da jim po naših izkušnjah ni blizu, so nas, študentke, klicali 'učiteljice'. Opazile smo, da jim je bilo težko poslušati druge, večkrat smo morale ponavljati navodila. Kadar jih je tema zanimala, so bolj poslušali ter bili pri delu bolj zainteresirani in sproščeni.

Poleg delavnic pa smo imeli še veliko drugih aktivnosti. Vsak dan smo si sami pripravljali obroke – to pomeni, da je manjša skupina otrok s študentko vsak dan skuhala kosilo in večerjo. Skupaj smo tudi pospravljali prostore, pomivali posodo, skrbeli za drva v kuhinji. Pri delu so se člani skupine med seboj tudi bolje povezali. Najbolj jim je bilo všeč kuhanje. Ker so obroke pripravljali sami, so bili tudi bolj navdušeni nad hrano in so tudi več pojedli. Zanimivo je bilo to, da so nekateri povedali, da so npr. prvič kuhali ali pomivali posodo. Menimo, da je bil način dela dober, saj so si s tem pridobivali izkušnje tako glede dela kot tudi glede prilagajanja skupini, reševanja konfliktov, usklajevanja, pomoči drug drugemu ter deljenja skupnih dobrin. Pripravile smo zabavni večer, veliko igro, organiziran prosti čas ter dejavnosti v naravi, kjer so bili v vse dejavnosti udeleženci aktivno vključeni. Zabavni večer in veliko igro, ki smo jo izvedle ponoči, so udeleženci v končni evalvaciji tudi najbolj pohvalili.

Vsak večer pa smo imeli skupaj z udeleženci po manjših skupinah tudi evalvacijo, kjer je moral vsak udeleženec povedati/napisati/pokazati, kako se je ta dan počutil, kaj mu je bilo všeč in kaj ne. Tak način dela je bil za večino nekaj novega, zato jim je bilo sprva zelo težko o tem govoriti. Ker pa smo s podvprašanji vsakega spodbudile, da je kaj povedal, smo tako dobile veliko zanimivih odzivov. Starejšim udeležencem je bilo sicer veliko lažje kot mlajšim, vendar smo od vsakega dobile vsaj manjši odziv. Pred odhodom pa smo izvedle tudi evalvacijo celotnih počitnic. Vsak udeleženec je moral izpolniti vprašalnik. Reševanje je bilo anonimno. Izpostavili so, da si bodo najbolj zapomnili veseli večer ter delavnici o drogah in čustvih. Najbolj pomenljivi so naslednji odzivi: *„Ugotovil-a sem, da imamo podobno preteklost. Počitnice bi lahko bile daljše. Naučil/-a se, da nisem edini v rejniški družini. O sebi sem spoznal/-a, da je tudi dobro biti v rejniški družini. O sebi sem spoznala, da sem zaljubljena.“* Vse to nam daje vedeti, da smo ustvarile ozračje, v katerem so se udeleženci lahko pogovarjali o svojih izkušnjah in da jih je to opolnomočilo.

Po koncu počitnic pa smo za odziv prosile tudi socialne delavke iz CSD-jev, od koder so udeleženci prihajali. Želele smo, da bi s tem dobile odziv od rejnic, s katerimi so socialne delavke v stiku, pa tudi njihovo strokovno mnenje. Dobile smo zelo pozitivne odzive, saj so bili zadovoljni tako udeleženci kot tudi rejniki in socialne delavke.

Izkazalo se je, da bi bil tak način dela z otroci iz rejniških družin primeren ter bi lahko uspešno dopolnjeval obstoječe dejavnosti CSD-jev in družinske aktivnosti. Prednost aktivnosti v našem projektu je, da so bile pripravljene posebej za mladostnike z izkustvom rejništva. Teme so izhajale iz njihovih zanimanj in so se poskušale prilagoditi njihovim potrebam. Privlačnost projekta se je povečala tudi zaradi izvajanja v naravi. Resne in zabavne vsebine so bile uravnotežene. Mnogo reči so udeleženci izkusili prvič. Skupaj smo ustvarili prijetno vzdušje in varno okolje, v katerem so mladostniki delili tudi svoje življenjske zgodbe. Naša usmerjenost v različne segmente je dala udeležencem celostno izkušnjo. Posebej smo vesele, da smo udeležence opolnomočile, pa čeprav samo s spoznanjem, da niso edini v rejništvu. Menimo, da bi bile tovrstne počitnice koristne in prijetne za vse otroke in mladostnike, ki bivajo v rejniških družinah. Socialni pedagogi imamo dovolj znanja, empatije in ustvarjalnosti, da lahko kakovostno delamo s to populacijo.

VLOGA SOCIALNEGA PEDAGOGA

Socialna pedagogika se naj bi od drugih sorodnih programov, kot so socialno delo, klinični psiholog, psihoterapevt, učitelj, razlikovala po tem, da promovira in izvaja življenje z uporabniki. Tako se lahko z mladim človekom ustvarja bližino, stik in empatijo. (Skalar, 1990)

Evropsko združenje socialnih pedagogov podaja kompetenčno usmeritev (2005, v Kobolt in Dekleva, 2006), v kateri navaja skupino osnovnih in skupino osrednjih kompetenc. Med osnovne spadajo kompetence posredovanja (primerno neposredno ukrepanje v dejanskih situacijah), kompetence vrednotenja, načrtovanja in organiziranja ukrepov ter kompetence refleksije lastnega poklicnega polja. Med osrednje spadajo osebne in odnosne kompetence, socialne in komunikacijske, organizacijske, sistemske, razvojne in učne ter kompetence, ki izhajajo iz profesionalne prakse: teoretično znanje in metodološke kompetence, kompetence izvajanja poklica ter kulturne in kreativne. Socialni pedagog naj bi poznal in razumel posameznika, sprejemal drugačnost kot kakovost, bil empatičen in komunikativen, sposoben delati v obstoječih socialnih pogojih, sodeloval in delal s starši/družinami uporabnikov, izvajal vzgojno/svetovalno delo itd. Posveča se tako posameznikom kot tudi skupinam, ki so odrinjeni, deprivilegirani, razvojno ali socialno-integrativno ogroženi. Svoje teoretično znanje naj bi socialni pedagog kar najbolje izkoristil v praksi, kjer vstopa v šolski prostor, socialno-zdravstveni družbeni segment, na področje penologije in v različne druge vmesne oblike dela, kjer pomembno mesto zavzema tudi projektno delo.

- Glede na omenjene kompetence bi lahko socialni pedagog deloval na področju rejništva. Njegovo sodelovanje bi lahko bilo kot povezovalna vloga v triadnem odnosu (šola-rejenec-družina) ali četvernem odnosu (rejenec-CSD-biološki starši-rejnik).
- Vidimo ga kot strokovnjaka za delo z biološkimi starši. Na tem področju se dela zelo malo ali skoraj nič. Imenovale smo ga ‚pozabljen polje‘. Če bi bilo delo z biološkimi starši uspešno, bi rejništvo lahko prešlo v kratkotrajno obliko, kakor je bilo prvotno tudi namenjeno.
- Prav tako je v času, ko je otrok nameščen v rejniški družini, premalo dela s povezovanjem rejniške in matične družine. Menimo, da bi povezovanje ugodno vplivalo na otroka, ki ob prihodu v novo družino doživlja različne stiske. Večja povezanost obeh družin bi mu dala večjo varnost in možnosti zadovoljitve njegovih potreb.

- Lahko bi opravljal tudi vlogo supervizorja v rejništvu. „Supervizija in rejništvo se združujeta ob istih končnih ciljih: zagotavljanje ustrezne in najboljše skrbi najranljivejši socialni skupini-otrokom, katerih razvoj je v lastni družini ogrožen.“ (Jeđud, Cavert, Wilhemson in Žižak, 2010, str. 213.) Supervizija rejništva „je proces, v katerem rejnik preudarja svoje obnašanje, poglede in vrednote s ciljem oblikovanja lastnega sloga starševstva (vzgoja, rejništvo) s tujim otrokom.“ (Wilhemson, Cajvert, Žižak, 2008, v Jeđud idr., 2010, str. 217.) Praviloma gre za skupinsko supervizijo, v kateri je udeleženec en rejnik ali zakonski par rejnikov (Jeđud idr., 2010). Supervizija je lahko koristna iz dveh razlogov, in sicer (prav tam): svoje izkušnje lahko delijo z drugimi osebami, ki so v isti življenjski situaciji, hkrati pa lahko pridobijo tudi mnenja drugih ljudi zunaj lastnega družinskega/rejniškega sistema, tako da lahko na družinsko/starševsko situacijo pogledajo z drugega zornega kota.
- Glede na našo izkušnjo izvedbe projekta menimo, da bi socialni pedagog lahko organiziral podobne projekte, saj ti otroke opolnomočijo in notranje obogatijo.
- Navsezadnje pa bi bil lahko socialni pedagog s svojimi kompetencami tudi poklicni rejnik.

SKLEP

Prav tako kot drugi avtorji (Berglez, 2008; Munc, 2008) tudi me zaznavamo potrebo po sistemskih rešitvah. Največja pomanjkljivost se kaže na področju nadzora izvajanja rejništva, hkrati pa tudi manjka skupna baza podatkov trenutno zasedenih oziroma nezasedenih izobraženih rejnikov, ki bi bila na voljo vsem centrom za socialno delo. Ta baza bi omogočala večjo preglednost in hitrejše iskanje primernih rejnikov, še posebej v kriznih situacijah.

Poleg tega se nam zdita sporni poimenovanji ‚rejenec‘ in ‚rejniška družina‘, ki sta zastareli in stigmatizirajoči. Zanju predlagamo naslednji nadomestili: ‚rejniška družina‘ naj postane ‚socialna družina‘, ‚rejenec‘ pa naj preprosto ostane otrok. Z novim poimenovanjem bi se lažje otresli negativnega prizvoka rejništva, h kateremu je še posebej pripomogel prikaz v medijih. Naše izkušnje v projektu so nam pokazale, da je mnogo otrok v rejništvu zadovoljnih, se dobro počutijo in razvijajo, kar se nikakor ne sklada s pogosto negativnim mnenjem o rejništvu. Res pa je, da nekatere rejniške družine ne funkcionirajo tako, kot bi v dobro otroka morale. Nefunkcionalnosti družin bi se lahko

izognili z bolj strukturiranim nadzorom, ki bi imel nevtralen pogled na celoten proces. Prevladujoča praksa so namreč napovedani obiski socialnih delavk, ki pa ne pokažejo vsakodnevnega realnega stanja v družini.

Eden izmed večjih problemov rejništva je po našem mnenju tudi odsotnost dela z biološkimi starši. Podpora, ki jo dobijo biološki straši, je zgolj ekonomska, ta pa jih le še bolj pasivizira, namesto da bi jih aktivirala, opolnomočila in naredila odgovorne za svoje otroke. Praksa kaže, da v večini primerov biološki starši ne zmorejo spremeniti svojega življenjskega stila do te mere, da bi se lahko njihovi otroci vrnili k njim. Prav na tem področju je potreba in možnost za vključevanje socialnega pedagoga.

LITERATURA

- Berglez, V. (2008). Rejniška pogodba in razmerja ter odnosi, ki nastajajo v zvezi z njo. V V. Berglez (ur.), *Otrokova varnost v sistemu skrbi za otroke, ki ne morejo živeti pri starših* (str. 15-30). Hoče: Združenje Moč za zaščito otrok, ki ne morejo živeti pri starših.
- Bole Finžgar, M. (2008). Individualna projektna skupina. *Bilten Skupnosti CSD Slovenije: Kaljenje*, 5 (9), 132–136.
- Cerar Brolih, B. (2008). Ocena uspešnosti nekdanjih rejencev z vidika rejniške družine. *Rejniški glasnik*, 2008 (47), 3–13.
- Crnkovič, M. (2008). Psihologija motivacije – potreba po družinskem življenju in potreba po rejništvu. *Bilten Skupnosti CSD Slovenije: Kaljenje*, 5 (9), 7–17.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2008). *Socialno delo z družino*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Ferlin, A. (2011). *Anžetova zgodba: osebna komunikacija*. Neobjavljeno delo.
- Grilanc Kitek, S. (2001). Razvoj rejništva. *Naš zbornik: glasilo Zveze društev za pomoč duševno prizadetim Slovenije*, 34 (5), 2–3.
- Jedud, I., Cajvert, L., Wilhemson, G. in Žižak, A. (2010). Supervizija v rejništvu. V A. Kobolt (ur.), *Supervizija in koučing* (str. 211–230). Ljubljana: Pedagoška fakulteta: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Keržan, V. (2008). *Rejništvo skozi oči bivših rejencev*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za socialno delo.
- Kobolt, A., in Dekleva B. (2006). Kakovost dela in kompetence. V M. Sande idr. (ur.), *Socialna pedagogika: izbrani koncepti stroke* (str. 169–190). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

- Križnik Novšak, A. (2008). Doživljanje otrok in mladostnikov v rejništvu. *Bilten Skupnosti CSD Slovenije: Kaljenje*, 5 (9), 18–35.
- Kuzmanič Korva, D. (2008). S sekretarkine mize. *Bilten Skupnosti CSD Slovenije: Kaljenje*, 5 (9), 5–6.
- Mali, M. (2007a). Izkušnje komisije za izbor kandidatov za izvajanje rejništva. *Rejniški glasnik*, 2007(46), 43–56.
- Mali, M. (2007b). Nove poti v rejništvu – „dnevno rejništvo“. *Rejniški glasnik*, 2007 (46), 3–24.
- Mali, M. (2008). Rejniška družina – družina s posebnimi sposobnostmi. *Bilten Skupnosti CSD Slovenije: Kaljenje*, 5 (9), 115–131.
- Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. (2011). *Rejništvo*. Pridobljeno 6. 9. 2011 s svetovnega spleta: http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/druzina/rejnistvo/.
- Munc, M. (2008). Razmišljam o rejništvu, pa me zanese. V *Otrokova varnost v sistemu skrbi za otroke, ki ne morejo živeti pri starših* (str. 63–68). Hoče: Združenje Moč za zaščito otrok, ki ne morejo živeti pri starših.
- Nagode, U. (2010). *Rejnice o rejništvu: perspektiva rejnic o izvajanju rejniške dejavnosti na območju Centra za socialno delo Domžale in Centra za socialno delo Maribor*. (Diplomska naloga.) Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za socialno delo.
- Poljšak, O. in Imperl, F. (1990). Specializirane rejniške družine (razvojni projekt ljubljanskih in kranjskega Centra za socialno delo). V B. Dekleva (ur.), *Oblike preventivnega dela* (str. 83–87). Ljubljana: Društvo psihologov Slovenije.
- Prosen Boštjančič, K. (2007). Sodelovanje v rejniškem sistemu je za strokovnega delavca vedno nov izziv in odkrivanje novih možnosti. *Rejniški glasnik*, 2007 (45), 20–25.
- Skalar, V. (1990). Študijski program „socialni pedagog“ na Pedagoški akademiji v Ljubljani. V M. Velikonja (ur.), *Učitelj, vzgojitelj – družbena in strokovna perspektiva* (str. 111–115). Ljubljana: Zveza društev pedagoških delavcev Slovenije.
- Swientek, C. (1997). Identiteta med biološko in socialno družinsko pripadnostjo pri posvojenjih. *Strokovno-pravni informator*, 1997 (6), 47–58.
- Tomec, M. (2004). *Kratek oris razvoja rejništva in njegova organiziranost danes v Centru za socialno delo Domžale*. Neobjavljeno delo.
- Tomec, M. (2005). Uspešnost rejništva otrok s čustvenimi in vedenjskimi motnjami. *Rejniški glasnik*, 2005 (44), 3–15.

Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti. (2002). Uradni list RS, št. 110/2002.

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih. (2004). Uradni list RS št. 69/2004.

Zakšek, A. (2006). *Kvaliteta življenja odraslih oseb z osebno izkušnjo rejništva.* (Diplomsko delo.) Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za socialno delo.

Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. (2011). *Opis poklica: rejnik.* Pridobljeno 16. 5. 2011 s svetovnega spleta: http://www.ess.gov.si/ncips/cips/opisi_poklicev/opis_poklica?Kljuc=16c4befd-9cca-452d-a80a-46fe31e0ebc6&Filter=R.

STROKOVNI ČLANEK, PREJET JUNIJA 2011